

УДК: 330.3

А. А. ОЛЕШКО, д.е.н., професор,
завідувач кафедри смарт-економіки,
Київський національний університет технологій та дизайну,
Київ, Україна

П. О. МУСКЕСЬ,
аспірант кафедри смарт-економіки,
Київський національний університет технологій та дизайну,
Київ, Україна

МАКРОЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ ДЕМОГРАФІЧНИХ ЗМІН В УМОВАХ ГЛОКАЛІЗАЦІЇ

Структурні демографічні зміни, що характеризуються старінням населення, зниженням народжуваності та трансформацією вікової структури є суттєвим викликом для світової економіки XXI століття. Більшість розвинених країн світу стикаються з «перевернутими віковими пірамідами» внаслідок підвищення тривалості життя та зниження рівня народжуваності, що призводить до сповільнення зростання робочої сили та потенційного скорочення населення. Водночас, формується епоха деглобалізації, що характеризується обмеженням міжнародних потоків товарів, капіталу та людей через геополітичну напругу, протекціонізм і нещодавні потрясіння (пандемія, збройні конфлікти). Ці дві динаміки викликають занепокоєння: «старіючим суспільствам» буде складно підтримувати економічне зростання та фінансову стабільність, якщо вони не зможуть компенсувати демографічний тиск за рахунок глобальної інтеграції. Це питання є особливо актуальним для України, яка переживає суттєві демографічні зрушення на тлі воєнного конфлікту та перспектив післявоєнного відновлення в умовах менш глобалізованого, більш фрагментованого міжнародного середовища.

Порівняльний аналіз досліджень дозволяє виділити низку загальних макроекономічних ефектів демографічного старіння та скорочення населення:

1) сповільнення економічного зростання. Зменшення або уповільнення приросту працездатного населення призводить до зниження потенційного зростання виробництва. Менша кількість працівників означає зменшення сукупного трудового внеску, що тягне за собою уповільнення ВВП, якщо не відбудеться значного підвищення продуктивності. Згідно з прогнозами McKinsey, лише старіння може знизити річне зростання ВВП на душу населення приблизно на 0,4% (а в деяких країнах — до 0,8%) до 2050 року [1]. Аналогічно, дослідження ОЕСР показують, що зростання в межах організації буде знижуватися внаслідок негативної динаміки робочої сили (Guillemette & Drehmann, 2020) [2]. Цей ефект вже проявляється в Японії та деяких європейських країнах, де стабільно низьке зростання протягом останнього десятиліття частково зумовлене несприятливою демографією;

2) напруження на ринку праці та необхідність підвищення продуктивності. Скорочення чисельності робочої сили призводить до дефіциту працівників і можливих кадрових нестач, особливо за окремими спеціальностями. Менша кількість молодих працівників означає, що роботодавці змушені покладатися на старших або зіштовхуються із труднощами заповнення вакансій. Якщо цю ситуацію не компенсувати вищою участю у праці або автоматизацією, це може обмежити виробництво. Європейська комісія попереджає, що зменшення працездатної частини населення «створює тиск на ринки праці» і що

підтримка зростання потребуватиме підвищення участі в праці та продуктивності [3]. За умов меншої кількості працівників саме продуктивність має стати двигуном економічного зростання. Це підсилює потребу в інноваціях, автоматизації (роботизація, штучний інтелект) та перепідготовці наявної робочої сили. Багато країн підвищують пенсійний вік і стимулюють навчання впродовж життя для забезпечення тривалішої продуктивної діяльності. Оскільки старші працівники складають більшу частку робочої сили, політика збереження їх здоров'я і кваліфікації приносить значні результати;

3) вищі коефіцієнти утримання та фіскальні навантаження. Старіння населення означає зростання коефіцієнта залежності літніх осіб (співвідношення людей пенсійного віку до працездатного населення працездатного віку). Це створює значний тиск на системи соціального забезпечення та державні фінанси. Витрати на пенсії та охорону здоров'я зростають, тоді як податкова база зростає повільніше. Börsch-Supan та інші зазначають, що без реформ податкове навантаження має суттєво зрости для фінансування витрат, пов'язаних зі старінням (Börsch-Supan, 2004; Burtless, 2006) [4; 5]. Дослідження McKinsey оцінює, що в країнах першої хвилі старіння до 50 % трудових доходів може бути перерозподілено для задоволення споживчих потреб літніх людей до середини століття, що є надмірним тягарем для молодшого покоління [1]. Це вимагає пенсійних реформ і реформування систем охорони здоров'я. У країнах з високою часткою осіб похилого віку (Італія, Німеччина) вже сьогодні значна частина бюджету спрямовується на пенсійні виплати, що витісняє інші інвестиційні напрями. У протилежність цьому, молоді країни поки витрачають менше на підтримку літніх, але повинні готуватися до значного зростання таких витрат у майбутньому;

4) зміни у заощадженнях, інвестиціях та глобальних дисбалансах. Під час фази демографічного дивіденду велика частка працездатного населення зазвичай більше заощаджує, що створює надлишок капіталу, тоді як молоді економіки мають потребу в інвестиціях. Така динаміка сприяла глобальним дисбалансам поточних рахунків – наприклад, країни зі старіючим населенням та високим рівнем заощаджень (Німеччина, Японія), мали профіцити, тоді як молодші – залучали капітал для фінансування зростання. Надалі, у міру старіння більшої кількості країн, може виникнути глобальний надлишок заощаджень відносно інвестицій, що знизить ставки відсотка. Остаточний ефект залежить від поведінки заощаджень протягом життя та політики. Очевидно, що старіння змінить моделі споживання та заощаджень, знижуючи сукупний попит на інвестиції. Це може скоротити трансграничні потоки капіталу, особливо за умов зниження фінансової глобалізації. Крім того, старіння у великих економіках може призводити до зниження інфляції та природних ставок процента, як показує досвід Японії, хоча обмеження з боку трудових ресурсів можуть бути інфляційними.

Література

1. McKinsey Global Institute. Dependency and Depopulation? Confronting the Consequences of a New Demographic Reality. McKinsey & Company, 2024. 65 p.
2. Guillemette, Y., Drehmann, M. Future Global Growth: Demographics, Productivity and Capital // OECD Economics Department Working Papers №. 1635. OECD Publishing, 2020. 49 p.
3. European Commission. The Impact of Demographic Change – in a Changing Environment: Commission Staff Working Document SWD (2023) 21. Brussels: European Commission, 2023. 53 p.
4. Börsch-Supan, A. Global Aging: Issues, Answers, More Questions. Munich Center for the Economics of Aging (MEA), Discussion Paper, 2004. 36 p.
5. Burtless, G. Social Security and Retirement Income in the United States // The Geneva Papers on Risk and Insurance – Issues and Practice. 2006. Vol. 31. P. 616–635.